

«Уся Росія не бачила того, що ми пережили»

105 років тому наш край був ареною кровопролитних боїв

Перша світова війна асоціюється в уяві жителів нашого краю з Брусилівським проривом 1916 року. Проте найбільш драматичні події розгорталися на території Костопільського району роком раніше – в 1915-му. Цієї осені маємо невеликий сумний «ювілей»

До 1915 року Перша світова війна була успішною для Росії і лише побічно зачіпала наш край. Відбувалася військова мобілізація, в Рівному стояли військові штаби, ставка командувача Південно-східного фронту Миколая Іванова. По-справжньому Волинь відчула війну лише тоді, коли сюди пі-йшов фронт. Наступ австро-німецьких військ у квітні 1915р. змусив російське військо поспішно відступити. 8-а армія генерала Олексія Брусілова 9 червня (22 за новим стилем) покинула Львів і стала відходити на Волинь. 1-а австро-угорська армія наступала в обхід правого флангу 8-ї армії, що сягав Луцька, а 2-а армія нанесла удар від Зборова по 8-

вали кавалерійський корпус генерала Леоніда Вельяшева. Станом на 28 серпня (10 вересня) 1915 р. частини 39-го армійського корпусу стояли на правому березі річки Стубла. 4-та стрілецька дивізія займала правий фланг завдовжки 15 верст від залізничного мосту в Новоставі біля Клевая до сусіднього з Деражним села Углище, тепер Рівненського району. Штаб дивізії стояв на станції Клевань. 7-а кавалерійська дивізія генерала Федора Рерберга (одночасно він очолював і зведений кавалерійський корпус свого імені) займала головними силами район поселень Михайлівка (поруч з Ганнівкою), Деражне, Пендики (колонія неподалік Деражного

кий корпус.

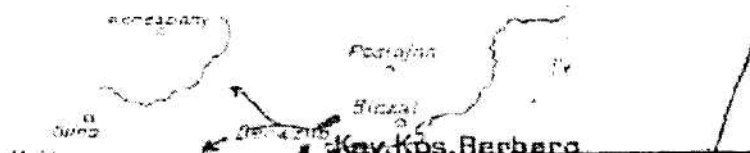
Бригаді Пархомова було наказано з Городка дістатися Бичаля, йдучи найкоротшим шляхом через Оржів, Дюксин, Чудви. З Бичаля треба було наступати на Деражне, повторно зайняти містечко і боронити безпеку правого флангу 8-ї армії. Командирів 7-ї кавалерійської дивізії Рербергу наказали тримати позиції і не дозволити австрійцям переміститися на правий берег Горині. Після зайняття Пархомовим Деражного 7-а дивізія мала діяти разом з ним і підтримувати тісний зв'язок з 11-ю кавалерійською дивізією генерала Вельяшева, що контролювала територію північніше від лінії Майдан – Перелисянка і мала бригаду в Злазному. Через відхід кінноти з Деражного оголився правий фланг 4-ї стрілецької дивізії Денікіна, він відступив до Кругів. Для підсилення спішених гусарів до

зустрінуті потужним рушничним і кулеметним вогнем. Спи-нилися і стали окопуватися. На світанку неділі 30 серпня (12 вересня) противник атакував правий фланг 4-ї стрілецької дивізії Денікіна в районі села Углище. Атаку росіяни відбили, проте мусили відійти на протилежний бік Горині на дюксинський луг. У полудень австрійці вибили російську кінноту з Яловиці і стали намагатися проникнути в район Постійного. Рерберг послав на підмогу 7-й Ольвіопольський уланський полк. Австрійці весь день збирали сили як напроти 4-ї дивізії, так і напроти бригади Пархомова.

У понеділок 31 серпня (13 вересня) противник перейшов в атаку і потіснив частини 7-ї кавалерійської дивізії, що займали позиції правіше від бригади Пархомова. Кавалерія відступила і противник великими масами став охоплювати правий

тополі і Перемінці. Вранці наступного дня, 31 серпня (13 вересня), корпус виступив двома колонами: перша на Головин, Злазне і північну околицю Яловиці, друга на Звиждже, Бичаль, Деражне. Один з батальйонів 281-го полку було послано охороняти міст через Горинь у Збужі. Усі переправи через цю річку від Збужа до Звижджа охороняв також і 408-й піхотний Кузнецький полк, що входив до 11-ї кавалерійської дивізії Вельяшева. У Злазному мосту не було, а був лише невеликий селянський паром, що міг вмістити за раз не більше 40 чоловік. Тому полки 30-го корпусу пішли на Злазне через Вульку Головинську, Звиждже і Ставок. Штаб 71-ї дивізії і її 283-й полк спинилися в Злазному.

319-й полк 80-ї піхотної дивізії зайняв Головин і висунув батальйон з 2 кулеметами до переправи через Горинь на

му армійському корпусу. 17 (30) серпня 1915 р. розпочалася евакуація державних і цивільних установ м.Рівного. У телеграмі командувачеві фронту Іванову 20 серпня (2 вересня) 1915 р. Брусилів писав, що планує міцно триматися на позиціях на Горині і Стублі. Остання річка протікає через Клевань і впадає в Горинь біля сіл Жобрин та Круги, що за Польщі входили до Костопільського повіту. Брусилів так пояснив своє бачення оборони: «Буду... всебічно намагатися тримати війська в наступальному настрої і не давати виникнути сумному духові. Цьому допоможуть часті короткі наступи». Про оборону і наступи читаймо далі.

У розпорядження Брусилова було надіслано 39-й армійський корпус генерала Степана Стельницького. Головнокомандувач був незадоволений таким поповненням, бо корпус тільки-но створювався і при тому формувався з погано навченого ополчення, але саме він врятував становище. Особовий склад цього війська прибував на станцію Клевань і відразу вступав у бій. Брусилів поповнив 39-й корпус 4-ю стрілецькою дивізією на чолі з генералом Антоном Денікіним, а в околицях Деражного і північніше від містечка зосередив 7-у, 11-у та Оренбурзьку кавалерійські дивізії. Дві останні утворю-

ю на межі з Цуманським лісом), Скредотівка (село Волинської області), Оличка (село на дорозі Деражне-Клевань неподалік повороту до санаторію «Червона калина»). Завданням дивізії було стеретти правий фланг 8-ї армії і 39-го корпусу від обходу противником з півночі. Штаб і резерв (7-й уланський Ольвіопольський полк) дивізії Рерберга перебували в с. Дюксин. О 9-й годині ранку 28 серпня (10 вересня) противник, який до того обмежувався розвідкою позицій росіян, перейшов в атаку на м. Деражне з боку Скредотівки. Війська 7-ї дивізії під натиском австрійців стали відступати, оголюючи правий фланг 4-ї дивізії. Наступ на російські позиції відбувався впродовж усього дня, а ввечері австрійці зайняли Деражне і закріпилися на Обшарі (околиця містечка на Клеванському шляху). Російська кіннота відступила в район колонії Анелівка (тепер Ганнівка), Яловиця (за Ганнівкою і Постійним), Михайлівка, та села Постійне, а спішені гусари відійшли до Дюксина. Зайняття австрійцями Деражного було вкрай небезпечним для 8-ї армії, тому що вони, обійшовши правий її фланг, могли потрапити в тил російського війська, зокрема через Звиждже (Звизівку) вийти на Костопіль, де починав зосереджуватися 30-й армійсь-

(урочище Вузьке, де починається петля Горині) було прислано дві роти 4-ї дивізії.

Загальна чисельність австрійської армії, що стояла напроти 39-го армійського корпусу, становила приблизно 50 тис. чоловік. Близько половини цього війська було націлено на 7-у і 4-ту дивізії росіян. Упродовж всього дня суботи 29 серпня (11 вересня) австрійці розвивали енергійний артилерійський вогонь напроти сіл Углище та Круги і наступали на 7-у дивізію. У цей час бригада генерала Пархомова зосередилася на лівому березі Горині, затримана переправою під артилерійським вогнем через річку біля колонії Ольхівка, що напроти Дюксина і Бичалю. Лише ближче до вечора вона вийшла на лінію південна околиця колонії Яминець - західна околиця Бичальського лісу (урочище Криківщина), один з батальйонів пішов на захист проходу на Дюксин.

З'ясувалося, що перед фронтом бригади генерала Пархомова розташувалася сильно укріплена ділянка в колонії Мар'янівка, зокрема винокурний завод графа Андрю, що стояв на схід від Деражного на березі Жорнівки, невеликої притоки Горині, яку тепер вітчизняні гідрографи чомусь величають Зарнівкою.

Одразу після прибуття бригада Пархомова дістала наказ наступати на винокурний завод і окопи північніше від нього, а тоді атакувати Деражне з півночі. Два батальйони Одеського полку мали наступати зі сходу, з ділянки між винокурним заводом і р. Горинь. Атака розпочалася о 9-й годині вечора. В абсолютній тиші росіяни підійшли до винокурного заводу. Без пострілів кинулися на штурм, переконали перші ряди захисників заводу, а далі були

полку на північ від урочища Пасіка під Бичалем. Росіянам вдалося примусити противника спинитися і окопатися за 800 кроків від російських позицій. Для підсилення правого флангу надіслано ще кілька рот бригади Пархомова, і наступ австрійців припинився остаточно, вони зазнали великих втрат. У планах генерала О. Брусилова було не лише не пропустити австрійців через Горинь, а й наступати з району боїв коло Деражного на Луцьк. Для цього він настійливо домагався у командуючого фронтом Іванова підсилення. Воно надійшло у вигляді 30-го армійського корпусу генерала Андрія Зайончковського. До складу цього корпусу входили 71-а та 80-а піхотні дивізії (з нашим краєм пов'язані 281-й Новомосковський, 282-й Олександрійський, 283-й Павлоградський та 284-й Венгровський полки першої та 319-й Бугульмінський, 320-й Чембарський полки другої). 30-му корпусові Брусилів підпорядкував і 7-у кавалерійську дивізію Рерберга.

З прибуттям підсилення оборонна операція в районі Деражного почала перетворюватися на наступальну. Частини 30-го корпусу весь час охоплювали лівий фланг противника, змушуючи його відходити, а 39-й корпус генерала Стельницького і далі вів бої з фронту, затримуючи противника і даючи можливість 30-му корпусові робити свої охоплення якомога глибшими, почавши їх з району Заазне - Постійне.

Деталі воєнних подій були такими. 28 серпня (10 вересня) полки 30-го корпусу чотирма залізничними ешелонами прибули в Рівне. В неділю 30 серпня (12 вересня) о 6-й годині ранку вони вирушили пішки на Костопіль, дійшовши туди о 6-й вечора. Заночували в Кос-

тазні. 320-й полк зайняв Берестовець і висунув батальйон з 2 кулеметами в Корчин і одну роту в Жильжу. Штаб дивізії стояв у Янкевичач (Іваничач) у школі. У цей час австрійці були в Постійному. Увечері в понеділок 31 серпня (13 вересня) 319-й полк зайняв Томашів (колонія перед Постійним), окопався, тут спинився його штаб.

Противник стояв у Ставецькому Клині, звідки вів обстріл, його наступ стримував 7-й Ольвіопольський полк. 283-й полк прийшов на підмогу, атакувавши противника увечері 31 серпня (13 вересня) і взявши понад чотири сотні полонених. 319-й і 320-й полки зайняли колонії Михайлівку, Домбрівку, Олександрівку коло Ганнівки. Уночі російська бойова лінія досягла лісу на північ від Постійного. Штаб 283-го полку перебазувався в Ставецький Клин.

Через Деражне пролягає дорога, яка колись була важливим шляхом з Волині на Полісся і Литву. Містечко розташоване там, де непрохідна Цуманська пуца впритул підходить до Горині, утворюючи високі неприступні береги. Зайняти Деражне означало заволодіти «ворітьми», що не дадуть змоги пройти силам противника. Обійти містечко можна було ще через колонію Пендики (тепер територія Костопільського району), далі на північ від неї лежить нездоланне Чортове болото. Саме сюди і був спрямований удар 30-го корпусу. Австрійці передбачали можливість наступу росіян на Пендики, тому зосредили тут свої великі сили, обладнали бліндажі, загородили підступи колючим дротом.

Володимир ШАБАРОВСЬКИЙ
Продовження
у наступному номері